

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی
پژوهشکده زبان شناسی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان شناسی همگانی

**بازنمایی برخی ساخت های دستوری و گفتمانی در گفتار کودکان ۳ تا ۵ ساله
فارسی زبان شهرستان گلپایگان**

استاد راهنما
دکتر محمد دبیرمقدم

استاد مشاور
دکتر یحیی مدرسی

پژوهشگر
معصومه دیانتي

دی ماه ۱۳۹۱

سپاس نامه

بدون تردید جایگاه و منزلت کسانی که مرا در نگارش این رساله یاری نموده اند والاثر از آن است که بتوانم با زبان قاصر در مقام قدردانی از آنان چیزی بنگارم اما بر خود لازم می دانم که حداقل در چند سطر نام این بزرگواران را ذکر کنم. نخست از لطف و کرامت استاد فرزانه و گرانقدر جناب آقای دکتر دبیرمقدم سپاسگذاری می کنم. ایشان در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ نمودند و اگر نبود پایمردی ایشان در راهنمایی نگارنده این رساله هنوز در حد اوراق نانوشته ای باقی مانده بود. آنچه از مطالب آن بر سیل علم است همه از اوست و آنچه از کژی به چشم آید از سهوالقلم نگارنده است. همچنین از استاد عالیقدر و بزرگوار جناب آقای دکتر مدرسی که منت نهاده زحمت مشاوره این رساله را پذیرفتند، کمال تشکر و قدردانی را دارم. ایشان نیز مشفقانه و با صبوری به سخنانم گوش فرا دادند و با دقت و وسواس علمی خویش راهنمایی ها و نکات بسیار ارزنده ای را مطرح نمودند. در کنار دیگر اساتید محترم گروه زبانشناسی پژوهشگاه لازم است که از استاد ارجمند جناب آقای دکتر عاصی نیز که همواره مشکلات پیش راهم را مرتفع نمودند سپاسگذاری کنم. همچنین تشکر می کنم از مدیران و کارکنان محترم مهد کودک آوای مهر و مهد کودک دنیای شادی که در مدت زمان گردآوری داده ها مرا با روی باز پذیرفتند و با خوشرویی همکاری لازم را نمودند. در پایان ادای دین می نمایم به خانواده عزیزم، کارکنان محترم پژوهشگاه و همه کسانی که بدون همراهی و یاری آنان به انجام رساندن این مهم امکان پذیر نبود.

تقدیم به:

پدر بزرگوار و مادر مهربانم

آنان که از خواسته هایشان گذشتند،

سختی ها را به جان خریدند

و خود را سپر بلای مشکلات و ناملایمات کردند

تا من به جایگاهی که اکنون در آن ایستاده ام برسم .

چکیده

پژوهش حاضر با هدف توصیف و تحلیل بازنمایی فعل مرکب و ساخت سببی به عنوان دو ساخت دستوری، و حذف ضمیرفاعلی غیر مؤکد به عنوان یک ساز و کار گفتمانی، در گفتار کودکان قبل از سن دبستان به نگارش درآمده است. چارچوب نظری این پژوهش را دستور نقش گرای نظام مند هلیدی به عنوان رویکردی نقش گرا که اهتمام ویژه به معنا دارد، تشکیل می دهد و بررسی ها از منظر فرانش تجربی مطرح در این دستور انجام می گیرد. بدین صورت که ابتدا نوع فرایند در بندهای پیکره تعیین و سپس بررسی درصد رخداد هر یک از انواع فرایندها، مشخص می کند که در گفتار کودکان مورد آزمون، فعل های مرکب بیشتر به کدامیک از فرایندهای شش گانه فرانش تجربی تعلق دارند. نحوه بازنمایی مفهوم سببی در گفتار کودکان مورد مطالعه موضوع دیگری است که در این رساله به آن پرداخته شده است. در بخش دیگری به موضوع حذف ضمیرفاعلی غیرمؤکد توجه کرده ایم. پرسش عمده در اینجا این است که حذف ضمیرفاعلی غیر مؤکد بیشتر در کدام فرایندهای شش گانه فرانش تجربی اتفاق می افتد؟. جمعیت نمونه در این پژوهش، ۳۵ کودک ۳ تا ۵ ساله فارسی زبان حاضر در دو مهدکودک شهرستان گلپایگان می باشند که برای دستیابی به گفتار آنها از یک پرسشنامه ۱۳ سوالی و آزمون تصویری کمک گرفته شد. ضبط و ثبت پاسخ های این کودکان به پرسشنامه و نیز جمله های توصیفی آنان برای تصاویر آزمون، یک پیکره ۱۷۰۱ بندی بدست داد. شایان ذکر است که جمله های حاصل از آزمون تصویری تنها در بررسی مفهوم سببی مورد توجه قرار گرفتند. نتایج بررسی ها نشان داد در فعل های مرکب بالاترین بسامد به فرایند مادی با ۷۷/۰۳ درصد اختصاص دارد. بازنمایی مفهوم سببی نیز تنها در قالب فرایند مادی می باشد. همچنین نتایج حاکی از آن است که درصد رخداد حذف ضمیر فاعلی در فرایندهای رفتاری بالاتر از بقیه فرایندهاست و در ۸۵/۷۱ درصد از آنها، حذف ضمیر فاعلی غیر مؤکد رخ داده است.

کلید واژه ها: زبان آموزی، فعل مرکب، ساخت سببی، حذف ضمیرفاعلی غیرمؤکد، دستور نقش گرای نظام مند

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول : کلیات پژوهش
۲	۱-۱. مقدمه
۲	۲-۱. بیان مسأله و موضوع مورد بررسی
۳	۳-۱. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش
۴	۴-۱. سؤال های پژوهش
۴	۵-۱. فرضیه های پژوهش
۵	۶-۱. اهداف پژوهش
۵	۷-۱. روش پژوهش
۵	۱-۷-۱. روش گردآوری داده ها
۶	۲-۷-۱. جمعیت نمونه
۶	۸-۱. مشکلات پژوهش
۷	۹-۱. تعریف مفاهیم
۷	۱-۹-۱. مفاهیم حوزه زبانشناسی نقش گرا
۷	۱-۱-۹-۱. دستور نقش گرا
۷	۲-۱-۹-۱. دستور نقش گرای نظام مند

۸	۳-۱-۹-۱. فرانقش تجربی
۸	۲-۹-۱. مفاهیم دستوری
۸	۱-۲-۹-۱. فعل مرکب
۸	۲-۲-۹-۱. ساخت های سببی
۹	۳-۲-۹-۱. حذف ضمیرفاعلی غیر مؤکد
۹	۱۰-۱. ساختار رساله
۱۰	فصل دوم : پیشینه پژوهش
۱۱	۱-۲. مقدمه
۱۱	۲-۲. مطالعات انجام شده پیرامون فعل مرکب، ساخت سببی و حذف ضمیرفاعلی در زبان فارسی
۱۱	۱-۲-۲. فعل مرکب در زبان فارسی
۱۲	۱-۱-۲-۲. ناتل خانلری ([۱۳۵۵] [۱۳۷۳])
۱۲	۲-۱-۲-۲. دبیرمقدم ([۱۳۷۶] [۱۳۸۸])
۱۶	۳-۱-۲-۲. طباطبایی (۱۳۸۴)
۱۶	۴-۱-۲-۲. انوری - احمدی گیوی (۱۳۸۵)
۱۷	۵-۱-۲-۲. شقاقی (۱۳۸۶)
۱۹	۲-۲-۲. ساخت های سببی در زبان فارسی
۱۹	۱-۲-۲-۲. دبیرمقدم ([۱۳۶۷] [۱۳۸۸])
۲۲	۲-۲-۲-۲. منصوری (۱۳۸۴)
۲۳	۳-۲-۲-۲. انوری - احمدی گیوی (۱۳۸۵)
۲۳	۴-۲-۲-۲. طبیب زاده (۱۳۸۵)

۲۴. ۳-۲-۲. حذف ضمیرفاعلی در زبان فارسی
۲۷. ۳-۳. مطالعات انجام شده در چارچوب زبانشناسی نقش گرای نظام مند
۲۸. ۱-۳-۲. پژوهش های داخلی
۲۸. ۱-۱-۳-۲. غیائیان (۱۳۷۹)
۲۹. ۲-۱-۳-۲. مصفای جهرمی (۱۳۸۰)
۲۹. ۳-۱-۳-۲. کاووسی نژاد (۱۳۸۱)
۳۰. ۴-۱-۳-۲. پهلوان نژاد (۱۳۸۳)
۳۱. ۵-۱-۳-۲. غفاری مهر (۱۳۸۳)
۳۲. ۶-۱-۳-۲. زاهدی اصل (۱۳۸۳)
۳۳. ۷-۱-۳-۲. تبریز منش (۱۳۸۵)
۳۴. ۸-۱-۳-۲. امامی (۱۳۸۵)
۳۴. ۹-۱-۳-۲. رضاخانی (۱۳۸۵)
۳۴. ۱۰-۱-۳-۲. پیری (۱۳۸۷)
۳۵. ۱۱-۱-۳-۲. فهیم نیا (۱۳۸۷)
۳۶. ۱۲-۱-۳-۲. پهلوان نژاد و نجفی (۱۳۸۷)
۳۶. ۱۳-۱-۳-۲. دستجردی کاظمی (۱۳۸۸)
۳۷. ۱۴-۱-۳-۲. رستم بیک (۱۳۸۹)
۳۸. ۲-۳-۲. پژوهش های خارجی
۳۸. ۱-۲-۳-۲. پینتر (۱۹۹۹)
۳۹. ۲-۲-۳-۲. هلیدی (۲۰۰۴)
۳۹. ۳-۲-۳-۲. اگینز (۲۰۰۴)

۴۰	۴-۲-۳-۲. ویلیام و لاکین (۲۰۰۶)
۴۰	۵-۲-۳-۲. هلیدی و وبستر (۲۰۰۹)
۴۱	۶-۲-۳-۲. کامرون - فولک نر (۲۰۱۱)
۴۲	فصل سوم : مباحث نظری
۴۳	۱-۳. مقدمه
۴۳	۲-۳. رویکردهای عمده در زبانشناسی امروز
۴۴	۱-۲-۳. زبانشناسی صورت گرا
۴۵	۲-۲-۳. زبانشناسی شناختی
۴۶	۳-۲-۳. زبانشناسی نقش گرا
۴۷	۳-۳. دستور نقش گرای نظام مند
۵۰	۱-۳-۳. فرانش بینافردي
۵۳	۲-۳-۳. فرانش متنی
۵۴	۳-۳-۳. فرانش اندیشگانی
۵۴	۱-۳-۳-۴. فرانش منطقی
۵۴	۲-۳-۳-۳. فرانش تجربی
۵۵	۱-۲-۳-۳-۳. فرایند مادی
۵۸	۲-۲-۳-۳-۳. فرایند ذهنی
۶۰	۳-۲-۳-۳-۳. فرایند رابطه ای
۶۲	۴-۲-۳-۳-۳. فرایند رفتاری
۶۳	۵-۲-۳-۳-۳. فرایند بیانی

۶۵	۳-۳-۲-۶. فرایند وجودی
۶۶	۳-۴. زبان آموزی کودک
۶۷	۳-۴-۱. مقایسه دیدگاه صورت گرای چامسکی و دیدگاه نقش گرای هلیدی
۶۸	۳-۴-۲. مراحل رشد زبانی کودک در دستور نقش گرای نظام مند
۷۶	فصل چهارم : تحلیل داده ها
۷۷	۴-۱. مقدمه
۷۸	۴-۲. انواع فرایندها در بندهای حاوی فعل مرکب
۸۰	۴-۲-۱. بسامد انواع فرایندها در بندهای حاوی فعل مرکب برحسب جنسیت
۸۳	۴-۲-۲. بسامد انواع فرایندها در بندهای حاوی فعل مرکب برحسب سن
۹۱	۴-۲-۳. بسامد انواع فرایندها در مجموع بندهای حاوی فعل مرکب
۹۲	۴-۲-۴. نوع و تعداد همکردهای به کار رفته در هرفرایند
۹۳	۴-۲-۴-۱. همکردهای فرایند مادی
۹۴	۴-۲-۴-۲. همکردهای فرایند ذهنی
۹۴	۴-۲-۴-۳. همکردهای فرایند رابطه ای
۹۵	۴-۲-۴-۴. همکردهای فرایند رفتاری
۹۵	۴-۲-۴-۵. همکردهای فرایند بیانی
۹۶	۴-۲-۵. مقوله دستوری جزء غیرفعلی فعل های مرکب
۹۷	۴-۲-۶. نوع و بسامد فعل های غیر مرکب (یعنی فعل های ساده)
۹۸	۴-۳. ساخت های سببی
۹۹	۴-۳-۱. ساخت های سببی مرکب

۱۰۰. ۲-۳-۴. ساخت های سببی ساده
۱۰۱. ۱-۲-۳-۴. انواع ساخت های سببی ساده
۱۰۱. ۱-۱-۲-۳-۴. بسامد انواع ساخت های سببی ساده برحسب جنسیت
۱۰۴. ۲-۱-۲-۳-۴. بسامد انواع ساخت های سببی ساده برحسب سن
۱۰۷. ۲-۲-۳-۴. انواع فرایندها در بندهای حاوی ساخت سببی ساده
۱۰۸. ۱-۲-۲-۳-۴. بسامد انواع فرایندها در بندهای حاوی ساخت سببی ساده برحسب جنسیت
۱۰۹. ۲-۲-۲-۳-۴. بسامد انواع فرایندها در مجموع بندهای حاوی ساخت سببی ساده
۱۱۰. ۴-۴. ضمیرفاعلی محذوف
۱۱۰. ۱-۴-۴. انواع فرایندها در بندهای دارای ضمیرفاعلی محذوف
۱۱۱. ۱-۱-۴-۴. بسامد انواع فرایندها در بندهای دارای ضمیرفاعلی محذوف برحسب جنسیت
۱۱۴. ۲-۱-۴-۴. بسامد انواع فرایندها در بندهای دارای ضمیرفاعلی محذوف برحسب سن
۱۱۵. ۳-۱-۴-۴. بسامد انواع فرایندها در مجموع بندهای دارای ضمیرفاعلی محذوف
۱۱۶. ۲-۴-۴. رخداد حذف ضمیر فاعلی در انواع فرایندها
۱۱۷. ۱-۲-۴-۴. بسامد رخداد حذف ضمیر فاعلی در انواع فرایندها برحسب جنسیت
۱۲۰. ۲-۲-۴-۴. بسامد رخداد حذف ضمیر فاعلی در انواع فرایندها در کل پیکره
۱۲۱. ۵-۴. مقایسه یافته ها با دیگر پژوهش های داخلی و خارجی
۱۲۴. فصل پنجم : خلاصه و نتیجه گیری
۱۲۵. ۱-۵. مقدمه
۱۲۶. ۲-۵. یافته های پژوهش
۱۲۶. ۱-۲-۵. بررسی فرضیه ها

۱۲۶	۵-۲-۱-۱. فرضیه اول
۱۲۶	۵-۲-۱-۲. فرضیه دوم
۱۲۶	۵-۲-۱-۳. فرضیه سوم
۱۲۷	۵-۲-۲. دیگر یافته ها
۱۲۷	۵-۲-۲-۱. فعل مرکب
۱۲۸	۵-۲-۲-۲. نوع و تعداد همکردهای هر فرایند
۱۲۸	۵-۲-۲-۳. مقوله دستوری جزء غیرفعلی فعل مرکب
۱۲۹	۵-۲-۲-۴. فعل های غیرمرکب (یعنی فعل های ساده)
۱۲۹	۵-۲-۲-۵. ساخت های سببی
۱۳۰	۵-۲-۲-۶. حذف ضمیر فاعلی غیر مؤکد
۱۳۱	۵-۲-۲-۷. کل پیکره
۱۳۲	۵-۳. پیشنهادهایی برای مطالعات بعدی
۱۳۳	کتابنامه
۱۳۳	الف) فارسی
۱۳۶	ب) انگلیسی
۱۳۹	پیوست ها
۱۴۰	پیوست ۱: نمونه توصیف بندهای حاوی فعل مرکب به تفکیک مهد کودک
۱۴۶	پیوست ۲: نمونه توصیف بندهای حاوی ساخت سببی ساده به تفکیک مهد کودک
۱۴۸	پیوست ۳: نمونه توصیف بندهای حاوی ضمیر فاعلی محذوف به تفکیک مهد کودک
۱۵۴	پیوست ۴: جدول ها

۱۵۶	پیوست ۵: پرسشنامه
۱۵۷	پیوست ۶: آزمون تصویری
۱۶۰	پیوست ۷: پیکره حاصل از پرسشنامه و آزمون تصویری
۱۹۶	واژه نامه
۱۹۶	الف) فارسی - انگلیسی
۲۰۲	ب) انگلیسی - فارسی
۲۰۹	چکیده انگلیسی

فهرست جدول ها

- جدول ۴-۱: تشخیص صورت های غیرانضمامی از صورت های انضمامی و درجات آنها ۷۹
- جدول ۴-۲: فراوانی انواع فرایندها در بندهای حاوی فعل مرکب در گفتار آزمودنی های مهدکودک آوای مهر برحسب جنسیت ۸۱
- جدول ۴-۳: فراوانی انواع فرایندها در بندهای حاوی فعل مرکب در گفتار آزمودنی های مهدکودک دنیای شادی برحسب جنسیت ۸۲
- جدول ۴-۴: فراوانی رخداد انواع فرایندها در بندهای حاوی فعل مرکب در گفتار آزمودنی های سه ساله ۸۴
- جدول ۴-۵: فراوانی رخداد انواع فرایندها در بندهای حاوی فعل مرکب در گفتار آزمودنی های چهارساله ۸۶
- جدول ۴-۶: فراوانی رخداد انواع فرایندها در بندهای حاوی فعل مرکب در گفتار آزمودنی های پنج ساله ۸۶
- جدول ۴-۷: فراوانی انواع فرایندها در مجموع بندهای حاوی فعل مرکب ۹۲
- جدول ۴-۸: فراوانی مقوله های دستوری مختلف در جزء غیر فعلی فعل مرکب ۹۷
- جدول ۴-۹: فراوانی انواع فرایندها و سببی های مرکب در کل بندهای حاوی ساخت سببی مرکب ۱۰۰
- جدول ۴-۱۰: فراوانی انواع ساخت سببی ساده در گفتار آزمودنی های مهدکودک آوای مهر برحسب جنسیت ۱۰۲
- جدول ۴-۱۱: فراوانی انواع ساخت سببی ساده در گفتار آزمودنی های مهدکودک دنیای شادی برحسب جنسیت ۱۰۳
- جدول ۴-۱۲: فراوانی انواع ساخت سببی ساده برحسب سن ۱۰۶
- جدول ۴-۱۳: فراوانی انواع فرایندها در بندهای حاوی ساخت سببی ساده در گفتار آزمودنی های مهدکودک آوای مهر برحسب جنسیت ۱۰۸

- جدول ۴-۱۴: فراوانی انواع فرایندها در بندهای حاوی ساخت سببی ساده در گفتار آزمودنی های مهدکودک
دنیای شادی برحسب جنسیت
۱۰۸
- جدول ۴-۱۵: فراوانی انواع فرایندها در کل بندهای حاوی ساخت سببی ساده
۱۰۹
- جدول ۴-۱۶: فراوانی انواع فرایندها در بندهای دارای ضمیرفاعلی محذوف در گفتار آزمودنی های مهدکودک
آوای مهر برحسب جنسیت
۱۱۲
- جدول ۴-۱۷: فراوانی انواع فرایندها در بندهای دارای ضمیرفاعلی محذوف در گفتار آزمودنی های مهدکودک
دنیای شادی برحسب جنسیت
۱۱۳
- جدول ۴-۱۸: فراوانی انواع فرایندها در بندهای دارای ضمیرفاعلی محذوف برحسب سن
۱۱۵
- جدول ۴-۱۹: فراوانی انواع فرایندها در کل بندهای دارای ضمیرفاعلی محذوف
۱۱۵
- جدول ۴-۲۰: فراوانی رخداد حذف ضمیرفاعلی در انواع فرایندها در گفتار آزمودنی های دختر
۱۱۸
- جدول ۴-۲۱: فراوانی رخداد حذف ضمیرفاعلی در انواع فرایندها در گفتار آزمودنی های پسر
۱۱۹
- جدول ۴-۲۲: فراوانی رخداد حذف ضمیرفاعلی در انواع فرایندها در مجموع داده ها
۱۲۰
- جدول ۴-۲۳: فراوانی رخداد انواع فرایندها در مجموع بندهای حاوی فعل مرکب برحسب
جنسیت (پیوست ۴)
۱۵۴
- جدول ۴-۲۴: فراوانی رخداد انواع ساخت سببی ساده برحسب جنسیت (پیوست ۴)
۱۵۴
- جدول ۴-۲۵: فراوانی رخداد انواع فرایندها در مجموع بندهای حاوی فعل مرکب برحسب
جنسیت (پیوست ۴)
۱۵۴
- جدول ۴-۲۶: فراوانی رخداد حذف ضمیرفاعلی در انواع فرایندها در گفتار آزمودنی های سه
ساله (پیوست ۴)
۱۵۵
- جدول ۴-۲۷: فراوانی رخداد حذف ضمیرفاعلی در انواع فرایندها در گفتار آزمودنی های چهار
ساله (پیوست ۴)
۱۵۵
- جدول ۴-۲۸: فراوانی رخداد حذف ضمیرفاعلی در انواع فرایندها در گفتار آزمودنی های پنج
ساله (پیوست ۴)
۱۵۵

فهرست نمودارها

- نمودار ۴-۱: درصد رخداد انواع فرایندها در بندهای حاوی فعل مرکب برحسب جنسیت ۸۳
- نمودار ۴-۲: درصد رخداد فرایند مادی در بندهای حاوی فعل مرکب برحسب سن ۸۸
- نمودار ۴-۳: درصد رخداد فرایند ذهنی در بندهای حاوی فعل مرکب برحسب سن ۸۸
- نمودار ۴-۴: درصد رخداد فرایند رابطه ای در بندهای حاوی فعل مرکب برحسب سن ۸۹
- نمودار ۴-۵: درصد رخداد فرایند رفتاری در بندهای حاوی فعل مرکب برحسب سن ۸۹
- نمودار ۴-۶: درصد رخداد فرایند بیانی در بندهای حاوی فعل مرکب برحسب سن ۹۰
- نمودار ۴-۷: درصد رخداد کل فرایندها برحسب سن ۹۰
- نمودار ۴-۸: درصد رخداد انواع فرایندها در مجموع بندهای حاوی فعل مرکب ۹۲
- نمودار ۴-۹: درصد رخداد انواع ساخت سببی ساده برحسب جنسیت ۱۰۴
- نمودار ۴-۱۰: درصد رخداد سببی های ریشه ای برحسب سن ۱۰۶
- نمودار ۴-۱۱: درصد رخداد سببی های تکواژی برحسب سن ۱۰۷
- نمودار ۴-۱۲: درصد رخداد سببی های کمکی برحسب سن ۱۰۷
- نمودار ۴-۱۳: درصد رخداد انواع فرایندها در بندهای دارای ضمیرفاعلی محذوف برحسب جنسیت ۱۱۴
- نمودار ۴-۱۴: درصد رخداد انواع فرایندها در کل بندهای دارای ضمیرفاعلی محذوف ۱۱۶
- نمودار ۴-۱۵: درصد رخداد حذف ضمیرفاعلی در انواع فرایندها برحسب جنسیت ۱۱۹
- نمودار ۴-۱۶: درصد رخداد حذف ضمیرفاعلی در انواع فرایندها در مجموع داده ها ۱۲۰

فصل اول :

کلیات پژوهش

۱- مقدمه

در این فصل که به کلیات اختصاص دارد پس از بیان مسأله و موضوع مورد بررسی در رساله، اهمیت و ضرورت انجام آن بیان می‌گردد. در ادامه نیز سؤال‌ها و فرضیه‌های پژوهش مطرح می‌گردد و به روش انجام پژوهش، روش گردآوری داده‌ها، جمعیت نمونه و برخی از مشکلات پژوهش به اختصار پرداخته خواهد شد. در پایان برخی مفاهیم مهم مربوط به موضوع رساله معرفی می‌شود و به ساختار آن نیز اشاره می‌شود.

۲-۱ بیان مسأله و موضوع مورد بررسی

سؤال‌هایی همچون زبان چیست؟ چگونه کار می‌کند؟ چگونه فراگرفته می‌شود؟ همواره ذهن زبان‌شناسان و علاقمندان به مسائل زبانی و حتی افراد عادی را به خود مشغول داشته و موجب شده هر یک با توجه به دانش خود پاسخی برای آن بیابند. در این بین زبان‌شناسان به عنوان متخصصان این حوزه در پاسخ به این سؤال‌ها نظریه‌های متفاوتی را ارائه می‌دهند، اما هر یک از این نظریه‌ها تنها به جنبه‌ای از این پدیده پیچیده و سؤال برانگیز پاسخ می‌دهد. طبیعی است که هر بار این نظریه‌ها در دنیای علم زبان‌شناسی مطرح می‌گردد، زبان‌شناسان مختلف با مطالعه این نظریه‌ها سعی می‌کنند آن را در مورد زبان‌های طبیعی به کار بندند و جنبه‌های مختلف آن را بیازمایند.

یکی از این نظریه‌ها، دستور نقش‌گرای نظام مند^۱ هلیدی^۲ می‌باشد، که بایستی به عنوان یک نظریه مهم توصیف‌های آن را از زبان سنجید و کارایی آن را در مورد زبان‌های مختلف مد نظر قرار داد.

خوشبختانه در ایران این نظریه بسیار مورد توجه واقع شده و پژوهش‌های زیادی پیرامون آن انجام گرفته است. این رساله هم کوششی است در جهت بررسی برخی از ادعاهای این نظریه و

1. Systemic Functional Grammar

2. Halliday

سنجش آنها برپایه داده های زبان فارسی . البته برخلاف اکثر پژوهش ها در ایران که به بررسی گونه نوشتاری پرداخته اند، این رساله گونه گفتاری زبان فارسی را مورد مطالعه قرار داده، و گونه گفتاری مورد نظر، متعلق به کودکان سه تا پنج ساله فارسی زبان می باشد که تا به حال در چارچوب دستور نقش گرای نظام مند مورد بررسی قرار نگرفته است . البته با توجه به محدودیت های موجود، این رساله تنها به تحلیل سه ساخت زبانی می پردازد . ساخت های مورد نظر، فعل مرکب^۱، ساخت سببی^۲ و حذف ضمیرفاعلی غیر مؤکد می باشند که در چارچوب فرانش تجربی^۳ مطرح در دستور نقش گرای نظام مند مورد بررسی قرار می گیرند . امید است که این پژوهش بتواند در کنار دیگر مطالعات انجام شده بر روی زبان فارسی، به توصیف بهتر و دقیق تر این زبان کمک کند و در نزدیک شدن به انتخاب یک نظریه کار آمد برای توصیف آن مؤثر باشد.

۳-۱ اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

همواره شاهد این مسئله هستیم که مطالعات زبانی به بررسی زبان های طبیعی، گونه های زبانی، گونه های گفتاری یا نوشتاری گروه های مختلف جامعه در سنین مختلف، در یک چارچوب نظری می پردازند و آن نظریه را به داوری می گذارند یا اینکه فقط ابزار های توصیفی آن نظریه را بکار می بندند.

همه این مطالعات در هر چارچوبی، هرمنظری و هرچند جزئی که باشند یک وجه مشترک دارند و آن اینکه حاصل همه این مطالعات باز شدن دریچه ای است که بخشی از دنیای پر رمز و پیچیده زبان را روشن می سازد و منجر به شناخت بهتر و دقیق تر این پدیده می شود. اما با توجه به اینکه فرد ابتدا گونه گفتاری زبان را بدون آموزش فرامی گیرد و همه جوامع گونه گفتاری دارند اما همه الزاماً نظام نوشتاری ندارند، به نظر می رسد گونه و صورت اصلی زبان گونه گفتاری باشد. از این رو شاید توصیف این گونه زبان بهتر بتواند پرده از نظام زبان بردارد و چگونگی آن را روشن سازد.

همچنین اگر هدف پژوهش، بررسی و تحلیل گونه گفتاری کودکان قبل از سن دبستان باشد اهمیت این مطالعات دوچندان خواهد شد، زیرا از یک طرف تا به حال هیچ اثری به توصیف گفتار کودکان فارسی زبان قبل از سن دبستان در قالب یک نظریه نقش گرا نپرداخته است، و از سوی دیگر در سنین

1.compound verb

2.causative

3.experiential metafunction

قبل از دبستان هنوز بسیاری از عوامل اجتماعی و نیز نظام نوشتاری، این گونه زبانی را تحت تأثیر قرار داده است و این خود به شناخت بهتر زبان فارغ از پدیده های مؤثر بر آن کمک خواهد نمود.

در اهمیت این دسته از مطالعات می توان این نکته را نیز افزود که مطالعه توصیفی گونه گفتاری کودکان فارسی زبان قبل از دبستان نه تنها می تواند کارایی یکی از چندین نظریه زبانشناختی را در مورد زبان فارسی بسنجد، بلکه در نظریه پردازي درباره رشد زبان نیز یاری بخش خواهد بود و به اثبات یا رد بعضی آراء در این حوزه کمک خواهد کرد. البته لازم به ذکر است نتایج این گونه بررسی ها علاوه بر حوزه زبانشناسی در سایر مطالعات غیر زبانشناختی ولی مرتبط با زبان مانند گفتاردرمانی و روانشناسی زبان اثر بخش خواهد بود.

۴-۱ سؤال های پژوهش

این رساله با تحلیل داده های زبانی از گونه گفتاری کودکان سه تا پنج ساله فارسی زبان در چارچوب دستور نقش گرای نظام مند هلیدی در نظر دارد به سؤال های زیر پاسخ دهد:

۱. فعل های مرکب در گفتار کودکان سه تا پنج ساله فارسی زبان به کدام فرایندهای (های) شش گانه فرانش تجری تعلق دارند؟

۲. مفهوم سببی در گفتار کودکان سه تا پنج ساله فارسی زبان چگونه بازنمایی می شود؟

۳. حذف ضمیر فاعلی غیر مؤکد در مورد کدام فرایندهای شش گانه فرانش تجری اتفاق می افتد؟

۵-۱ فرضیه های پژوهش

در این رساله فرضیه ها از این قرارند:

۱. فعل های مرکب در گفتار کودکان سه تا پنج ساله فارسی زبان بیشتر به فرایند مادی تعلق دارند.

۲. مفهوم سببی در گفتار کودکان سه تا پنج ساله فارسی زبان بیشتر در قالب فرایند مادی بازنمایی می شود.

۳. حذف ضمیر فاعلی غیر مؤکد بیشتر در فرایندهای ذهنی رخ می دهد.

۱-۶ اهداف پژوهش

هدف کلی این رساله تهیه پیکره ای از گونه گفتاری کودکان فارسی زبان سه تا پنج ساله شهرستان گلپایگان و توصیف و تحلیل زبانشناختی آن پیکره، در چارچوب دستور نقش گرای نظام مند هلیدی می باشد. البته توصیف این پیکره به مقوله فعل مرکب، ساخت سببی و حذف ضمیر فاعلی غیرمؤکد اختصاص خواهد داشت.

علاوه بر این هدف کلی، نتایج پژوهش الگو و میزان استفاده از فرایندهای^۱ شش گانه فرانقش تجربی توسط کودکان مورد آزمون را مشخص می سازد و رشد گفتار و توانایی زبانی کودکان را به خصوص در حوزه افعال نشان می دهد. این مسئله می تواند در برنامه ریزی و تألیف کتاب های درسی و غیر درسی متناسب با توانایی زبانی کودکان راهگشا باشد و منجر به تدوین برنامه های زبان آموزی و آموزشی مناسبی برای دوره پیش دبستانی گردد. همچنین پیکره تهیه شده برای این پژوهش می تواند برای دیگر تحلیل های زبانشناختی در مورد گفتار کودکان فارسی زبان به کار رود.

۱-۷ روش پژوهش

همانطور که در بخش های قبل اشاره شد این پژوهش توصیف و تحلیلی از گفتار کودکان فارسی زبان سه تا پنج ساله در چارچوب دستور نقش گرای نظام مند هلیدی ارائه خواهد داد. در این دستور هر توصیفی که ارائه می شود مبتنی بر مثال ها و داده های طبیعی زبان است، از این رو در این پژوهش نیز از نمونه های طبیعی زبان جمعیت نمونه استفاده شد و به منظور تهیه پیکره زبانی مناسب جهت توصیف و تحلیل، کار گردآوری داده ها در دو مرحله و به صورت تجربی انجام گرفت.

۱-۷-۱ روش گردآوری داده ها

در مرحله اول گردآوری داده ها، مصاحبه ای در چارچوب پرسش نامه ارائه شده در پیوست ۵ انجام شد و ۱۳ پرسش مذکور در آن پرسشنامه از کودکان مورد آزمون پرسیده شد. لازم به ذکر است که در تنظیم این پرسشنامه سعی شد پرسش هایی انتخاب شود که همه کودکان در مورد آنها تجربه داشته باشند. بنابراین دو محیط خانه و مهدکودک انتخاب و پرسش هایی مرتبط با این دو بافت تنظیم و از کودکان در مرحله اول گردآوری داده ها، پرسیده شد.

1.process

در مرحله دوم برای دستیابی به انواع ساخت سببی و کامل تر شدن پیکره، پنج تصویری که در پیوست ۶ آمده است به کودکان ارائه و از آنان خواسته شد بندی را درتوصیف آن تصویر بیان کنند. در مورد تصاویر نیز باید این نکته را افزود که این تصاویر از کتابی گرفته نشده است. در نهایت پاسخ ها و بندهای ضبط شده حاصل از دو مرحله بر روی کاغذ پیاده شدند و ساخت های مورد نظر در این پژوهش مشخص و مورد تحلیل و بررسی قرارگرفتند. لازم به ذکر است که در پیوست ۷، پاسخ های هریک از این ۳۵ کودک، به پرسش ها و آزمون تصویری، به طور کامل ارائه شده است.

۱-۷-۲ جمعیت نمونه

پیکره زبانی ای که در رساله حاضر مبنای توصیف و تحلیل قرار گرفته است، حاصل گردآوری و ضبط نمونه های طبیعی زبان کودکان حاضر در دو مهد کودک آوای مهر و دنیای شادی در شهرستان گلپایگان می باشد. این کودکان همه تک زبانه، فارسی زبان و در بازه سنی سه تا پنج سال بوده و تعداد آنها ۳۵ نفر می باشد. از این تعداد ۲۲ نفر آنها دختر و ۱۳ نفر آنها پسر هستند و در مجموع ۱۷۰۱ بند از گفتار این کودکان بدست آمده است.

۱-۸ مشکلات پژوهش

از عمده ترین موانعی که در پژوهش های دانشجویی به آن اشاره می شود کمبود فرصت و زمان کافی می باشد که در پژوهش حاضر نیز نبود زمان کافی امکان حضور بیشتر در محیط مهدکودک و گردآوری داده های بیشتر و ضبط گفتار آزاد جمعیت نمونه را میسر نکرد. به همین دلیل از دو روش پرسشنامه و آزمون تصویری استفاده شد. پژوهشگر به کمک پرسشنامه به میزانی از تنوع موجود در گفتار آزاد دست یافت و به کمک آزمون تصویری به کاربرد ساخت هایی که با پرسشنامه نمی توان بدست آورد، دست یافت. کاربرد این دو روش کنترلی تا حدی توانست محدودیت فرصت را رفع نماید.

علاوه براین مشکل عمده، درمطالعاتی که بر روی گفتار کودکان انجام می شود همچون پژوهش حاضر، مشکل دیگری نیز وجود دارد و آن گردآوری داده زبانی از کودکان است. کودکانی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند، گاهی به تعدادی از سؤال ها پاسخ می دادند و در نیمه راه از پاسخ سرباز می زدند. گاهی هم عده ای از آنها یا اصلاً تمایلی به گفتگو نداشتند یا اینکه نمی توانستند همه آواها را به طور کامل و قابل فهم تولید کنند که این مشکل بیشتر در کودکان سه ساله وجود داشت و موجب می شد بخشی از گفتار آنها قابل فهم و پیاده سازی نباشد.